

האם הפעולה היא האסורה בשבת או התוצאה

ר' משה אדלר

"רבי אלעזר בן עזריה אומר, מנין שלא יאמר אדם אי אפשי ללבוש שעטנז, אי אפשי לאכול בשר חזיר, אי אפשי לבוא על הערוה, אבל אפשי-ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי? ת"ל ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, שתהא הבדלתכם מהם לשמיי" (תורת כהנים, קדושים).

ממדרש זה וכדוגמתו אנו למדים גישה האומרת דהתוצאה אינה חשובה כל עוד הפעולה התבצעה על פי רצון הקב"ה. הפעולה שאדם נקט בגלל צווי או איסור הקב"ה היא עיקר המצוה. התוצאה היא דבר שולי, ויכולה להיות גם הפוכה. לעומת זאת רבים הספרים (מהחינוך ועד ספרי קבלה) המסבירים מדוע המצוה כך ולא אחרת. גישה זו מדגישה את התוצאה ולא את הפעולה. התוצאה היא העיקר, והפעולה אמצעי להגיע אליה.

ברצוני לחקור במלאכות השבת, האם הפעולה היא האסורה או התוצאה. הנפ"מ כמובן, בהפרדת התוצאה מהפעולה. אי הפעלה היא המלאכה כי אז אין זה משנה כלל אם התוצאה שונה או אין תוצאה. אי התוצאה היא המלאכה, כי אז כשהפעולה אינה מביאה לתוצאה הרגילה- אינו חייב. (וכן להיפך בהפרדת הפעולה מהתוצאה). יש לזכור כי בשונה משאר איסורי תורה, בשבת ידוע כי מלאכת מחשבת אסרה תורה. כלומר, צריך שתהיה תכלית מסוימת כדי שהפעולה תיאסר. לכן גם אם נקוט דהתוצאה אסרה תורה, פירוש, דוקא כאשר נעשתה פעולה בתכלית מסוימת ונגרמה תוצאה מסוימת.

מלאכת בורר:

הבורר אוכל מתוך פסולת או פסולת מתוך אוכל, הרי זה אסור משום בורר. (משנ"ב סי' שיי"ט סקי"ז) אמנם יש חילוקי דינים בכך, דבורר פסולת מתוך אוכל אפילו בורר בידו ודעתו לאכול מיד- חייב. אבל בורר אוכל מתוך פסולת בידו, ודעתו לאכול מיד- מותר, אך אם יברור ודעתו לאכול אחר זמן- חייב. (משנ"ב, הקדמה לסי' שיי"ט). והנה אוכל ופסולת אינם דוקא, אלא כל שרוצהו עתה מקרי אוכל, וכל שאינו רוצהו עתה מקרי פסולת.

ובבאה"ל שיי"ט ס"ג כותב וזה לשונו: "הנה הפמ"צ מסתפק אם בירר מין מחבירו ודעתו להניח שניהם לאחר זמן, אם שייך בזה ברירה, דהי אוכל והי פסולת? ע"ש. ולעני"ד נראה פשוט מלשון הרמב"ם דס"ל דהברירה מה שבורר מין מחבירו, ועי"ז הוא כל מין בפני עצמו - זהו עצם המלאכה. אלא דאם דעתו לאכול תיכף והוא בידו הוי דרך מאכל.

וא"כ ק"ו הדבר ומה היכא שהניח מין אחד על מקומו שייך שם ברירה, כ"ש בזה שלקח כל מין ומין לעצמו דחייב. והנה הפמ"ג וכו' דשרי לסנן החלמון מהחלבון ע"י מסננת אף דמקרי ב' מינים. והטעם משום דאין מסנן החלמון כדי לאכול כ"א ליפות מראה החרדל. ומזה הוכיח שם דה"ה דמותר לברור שני

מיני אוכלים אחד מחבירו אף ע"י נפה וכברה היכא שאינו רוצה לאכלם עתה. ולענין לא דמי כלל, דהתם תרוויהו אינם עומדים לאכילה וכו' ולפיכך אין שייך ע"ז שם בורר, שאין מתקנם ע"י ברירתו לאכילה לעולם. אבל כשבורר שני מיני אוכלים כ"א מחבירו כדי לאכול כל מין בפני עצמו לאחר זמן, הרי הוא מתקן שניהם ע"י ברירתו ובורר גמור הוא וכמו שכתבנו עכ"ל. והנה הסתפקותם בהגדרת מלאכת בורר, האם אסורה התוצאה שיהיו המינים ממוינים או פעולת ההפרדה היא האסורה. לבאה"ל, אע"פ שבהפרדת ב' מיני אוכלים מבחינת הפעולה הרי לא מפריד אוכל מפסולת, מ"מ היות והתוצאה היא הפרדת המינים- חייב. לפמ"ג, היות ואין "שם" פסולת ו"שם" אוכל, אי"כ פעולת ההפרדה אינה בורר ומותרת.

נפ"מ נוספת בחקירה זו בשאלת הישועות יעקב (מובא בבאה"ל שיי"ט ד"ה לאכול מיד), דלכאורה אפילו בורר פסולת מאוכל אמאי חייב, והרי זו מלאכה שאין צריך לגופה, שהרי אין צריך לפסולת כלל, אלא שבורר כדי לדחות הפסולת בלבד? ומתרץ הישועות יעקב, דהוי מלאכה הצריכה לגופה, דכשמעורבים הפסולת והאוכל יחד, כמו שהפסולת אינה ראויה לאכילה, כך גם האוכל אינו ראוי לאכילה כשמעורב בו פסולת. וכשבורר אין זה רק סילוק הפסולת אלא גם התקנת האוכל שיהיה ראוי לאכילה, וזוהי מלאכה הצריכה לגוף האוכל, וחייב. ולפי"ז דוקא פסולת מתוך אוכל שאין ראוי לאכילה כלל מתחילה, ומשוי לה אוכל ע"י הברירה הזאת, אבל בשני מיני אוכלין כשמפריד האוכל השני מחמת שאינו רוצה לאוכלו, חשיב מלאכה שאין צריך לגופה, כיון שאוכל זה שרוצה לאוכלו כעת ראוי לאכילה אף אם לא נפרד מהאוכל השני, ופרידתו רק מחמת שכעת אין נפשו חושקת בו, והוי מלאכה שא"צ לגופה. ובהיות אמנם לרמב"ם דמלאכה שא"צ לגופה חייב- ניחא, אך לרא"ש ושאר הפוסקים דמלאכה שא"צ לגופה פטור, אמאי בורר אוכל מאוכל, כשאחד מהמינים רוצה עתה והשני אינו רוצה, חייב! לכך מתרץ הבאה"ל וז"ל: "וע"כ דס"ל דגם בשני מיני אוכלים המעורבים, מתיפה כל מין ע"י ברירת חבירו ממנו, וע"כ מקרי מלאכה הצריך לגופה", עכ"ל. ואולם שאלת הישועות יעקב קשה רק אם נבין דפעולת הברירה היא האסורה, דאז קשה שהרי עצם הפרדת הפסולת מהאוכל היא עצמה מלאכה שא"צ לגופה. אך אי נלמד כנ"ל בשיטת הרמב"ם, דמלאכת בורר האסורה היא התוצאה שיפרדו ולא פעולת ההפרדה, אי"כ השאלה כלל אינה מתעוררת שהרי אין זו אלא מלאכה הצריכה לגופה, דהתוצאה היא ששני המינים (האוכל והפסולת) מופרדים, ומה לי אם אין רצונו אלא בדחית הפסולת?

ואולי עפ"ז אפשר להבין מחלוקת הרמב"ם והטור בסימן שיי"ט. דאמרינן בגמרא בביצה דף י"ד ע"ב וז"ל: "תניא אמר רבן גמליאל, בד"א כשהאוכל מרובה על הפסולת, אבל פסולת מרובה על האוכל דברי הכל נוטל את האוכל ומניח את הפסולת. פסולת מרובה על האוכל מי איכא מאן דשרי? לא צריכא דנפיש בטירחא וזוטר בשיעורא", עכ"ל. ופירש רש"י: "מי איכא מאן דשרי- אפילו לטלטלו, והא בטילי ליה מיעוטא לגבי רובא, והו"ל ככוליה פסולת ולא חזי. דנפיש בטרחא- שישנו דק. והכי קאמר בד"א בזמן שטורח האוכל מרובה על של פסולת הוא דקאמרי ב"ה נוטל פסולת דמיעוטי בטרחא עדיף, אבל אם טורח הפסולת מרובה על של אוכל דברי הכל נוטל האוכל ומניח הפסולת", עכ"ל. וע"פ רש"י פוסק הטור דאם כמות הפסולת מרובה מהאוכל אסור אפילו לטלטלו, שהאוכל בטל ברוב הפסולת. ואם כמות האוכל מרובה מהפסולת אז אזלינן בתר מיעוט הטירחא, דאם יש יותר טורח בברירת האוכל- יברור הפסולת. וכיו"ט כן הדין לשבת. אך שיטת הרמב"ם דשאלת הגמרא "מי איכא מאן דשרי" אינה בטלטול כרש"י,

אלא מי איכא מאן דשרי לברור פסולת מאוכל דאצטריך ר"ג לאשמועינן דאסור (ב"י). ולכך אי הפסולת מרובה-ודאי שבורר האוכל. ואי האוכל רב מהפסולת אז אזלינן בתר מיעוט בטרחא. חוץ מהבנתו השונה בגמרא, פוסק הרמב"ם דדין שבת שונה מיו"ט, דבשבת דוקא לברור אוכל מפסולת, אבל פסולת מאוכל בכל גוונא חייב חטאת, וכן פסקו להלכה.

ומשמע דלטור בדיני שבת כשהאוכל מרובה מהפסולת מיעוט בטרחא עדיף. והנה אם נלמד דמלאכת בורר עיקרה איסור בתוצאה שיהיו המינים מבוררים, מאי נפ"מ אם יש מיעוט בטרחא בפעולת הברירה? סו"ס התוצאה שהפסולת תפרד מהאוכל! ועל כרחך לומר דהטור סובר דהאיסור בבורר הוא בפעולת ההפרדה, וכדרך אכילתו מותרת פעולת ההפרדה, ונקבע דדרך אכילתו היא ע"י מיעוט בטרחא. אך אפשר דהרמב"ם לשיטתו (דהבאה"ל דייק שיטתו דמלאכת בורר היא בתוצאה מהרמב"ם וכנ"ל) דאסורה התוצאה שיופרדו המינים, וא"כ אין נפ"מ לענין מיעוט בטרחא לענין שבת, דלענין התוצאה לא ישנה הדבר במאומה. ואם בורר כדרך אכילתו, אע"פ שהתוצאה שיפרדו המינים, מותר- דהוי דרך אכילתו, אך אין הגיון במיעוט בטרחא. ומ"מ צ"ע דהרמב"ם מביא את החילוק לענין טרחה בהלכות יו"ט, ודוחק לומר דמלאכת בורר של שבת שונה מזו של יו"ט, דבשבת האיסור בתוצאה וביו"ט בפעולה.

ובשביית שבת במלאכת בורר סק"ט מסתפק אם בירר אוכל מתוך פסולת כדי לאוכלו לאלתר, ונמלך אח"כ והניחו לבו ביום אם חייב חטאת או לא, כיון דבשעת הברור היתה כוונתו לאלתר. וכן מסתפק אם בירר כדי להניח לבו ביום ונמלך ואכלו לאלתר, אם חייב חטאת או לא. וכותב בספק הראשון שנראה שאינו חייב חטאת כיון שבשעת הברור היתה כוונתו להיתר. אבל בספק השני נראה לו דחייב חטאת, דבתר מחשבת שעת הברור אזלינן. ואולם, מביא הוא, דלכאורה הב"י והלבוש חולקים ע"ז דכותבים דאם בורר קודם סעודה, צריך לאוכלם בתוך הסעודה הראשונה, ואם השהה מהם עד אחר שעומד מסעודתו לא מקרי לאלתר וחייב. ומשמע שאפילו אם בירר לאכול לאלתר ואח"כ השהה לסעודה אחרת חייב.

ולכאורה חולקים ג"כ בחקירה הנ"ל, דאי הפעולה אסורה, א"כ אם כוונתו לאכול לאלתר בשעת פעולת ההפרדה, לא עבר על איסור בורר. ואע"פ שבטלה כוונתו אח"כ, סוף סוף עצם הפעולה היא האסורה, והיות ונתכוון לאכול לאלתר, באותו זמן הותרה לו הפעולה. אולם אם נלמד דהאיסור בתוצאה, א"כ יובהר שיטת הב"י והלבוש, דאע"פ שבשעת הפעולה נתכוון לאכול מיד, סו"ס המינים מופרדים, וזו הרי עיקרה של המלאכה! ואי נשאר לסעודה אחרת אי נמלך לא לאכול מיד- הרי התוצאה של ההפרדה קיימת, וחייב.

ומ"מ צ"ע לפ"ז, דהרי נחלקו הפוסקים בשיעור לאלתר, ושיטת הרמב"ם לכאורה לחלק בין בורר אוכל מפסולת, שדוקא לאלתר מותר, אבל לבו ביום נעשה כבורר לאוצר וחייב, לבין בורר שני מיני אוכלים- דדוקא בורר בשחרית לאכול בין הערבים חייב, אבל לפחות זמן- מותר. וכן לכאורה פוסק בשו"ע, דבסעיפים א-ב כולל יחד דין אוכל ופסולת ושני מיני אוכלים וכותב הדין דלבו ביום אסור. ואילו בסעיף ג' לענין שני מיני אוכלים כותב הרמב"ם דדוקא בורר בשחרית לבין הערבים חייב. וכן כותב בלבושי שרד בס"ג. ובמחצית השקל סק"ו מוסיף דלרמ"א בהגהתו "לאלתר" בסעיף א', משמע שאינו מחלק כרמב"ם בין פסולת מאוכל ואוכל מאוכל. וכן במשנ"ב בבאה"ל כותב דבספיקא דאוריתא יש לנקוט לחומרא. ומ"מ לדברינו שהב"י והרמב"ם סוברים דהתוצאה אסורה במלאכת בורר, א"כ מהו החילוק בין אוכל

מפסולת לאוכל מאוכל! והרי בשניהם ההפרדה עומדת בעינה, דהתוצאה זהה! ומי"מ גם הב"י בדבריו על הרמב"ם כותב בזה הלשון: "אלא שאיני יודע מנין לו חילוק זה", עכ"ל.

מלאכת גוזה :

אסור ליטול שערו או ציפורניו בין ביד בין בכלי... וחייב על שתי שערות. ומלקט לבנות מתוך שחורות אפילו באחת חייב. ודבר זה אפילו בחול אסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה, עכ"ל השו"ע סימן ש"מ ס"א. ובבאה"ל מסתפק אם דוקא כשהיתה שיערה אחת לבנה וגוזה שאז מועיל ליקוטו להתיפות, אז חשיבא מלאכה. ואולם אם נשארו עוד שערות לבנות רבות, הרי לא הועיל להתיפות וא"כ לא חייב בכה"ג, או דגם אז חייב. ומביא צדדים לכאן ולכאן. דבירושלמי לענף בורר איתא אמר רבי יודן היה יושב על הכרי ובורר כל היום אינו מתחייב. ופירש המפרש שעדין יש צרורות. ומשמע דאם נשארו שערות לבנות אינו חייב. ולעומת זאת מביא מטור יו"ד קפ"ב דהב"י מצדד לומר דאפילו בשער לבן אחד ג"כ עובר משום לא ילבש, וא"כ ה"ה לענף שבת, דהברייתא משווה להו אהדדי.

ולכאורה נראה דהסתפקות הבאה"ל תלויה בחקירתנו האם פעולת הגזיזה אסורה או התוצאה. דאי אסורה הפעולה, מאי נפ"מ אם נשארו עוד שערות לבנות נוספות? סוף סוף עשה פעולת גזיזה. ואולם אם התוצאה אסורה (שיתיפה השיער), א"כ כל עוד יש עוד שערות לבנות נוספות אפשר שלא חייב.

מלאכת מבשל- אופה :

בגמרא (שבת דף ד' ע"א) דן רב ביבי בר אביי, הדביק פת בתנור, האם התירו לו לרדותה קודם שיבוא לידי חיוב חטאת או לא התירו. ולמסקנה התירו לו לרדותה קודם שיבוא לידי איסור סקילה. לומד מכאן המנ"ח (מצוה רח"ץ אות י"ד, ובמוסד השבת אות ב') דגמר האפיה והבישול נקרא אפיה ובישול, אבל קודם שנאפה לא נקרא בשם אפיה כלל, אף שנתן לתוך התנור, ולכן התירו לו לרדותה בשבת קודם שיגמר הבישול- שיבוא לידי איסור סקילה. כלומר, המנחת חינוך לומד דאיסור מבשל ואופה הוא בתוצאה. ולפ"ז האופה בשבת עם חשיכה (לפני מוצ"ש) וגמר הבישול והאפיה במוצ"ש לכאורה אינו חייב, דעיקר המלאכה היא התוצאה, וזו לא תהיה בשבת. ואולם הרש"ש במסכת שבת דף ע"ג ע"א כותב במפורש דהאופה בשבת עם חשיכה חייב, ואע"פ שאין שהות שתגמר אפיתו מבעוד יום. וראיתו ממלאכת זורע דחייב על פעולת הזריעה אף שההשרשה לא תהיה אלא בחול, כן פעולת האפיה אסורה אף שגמר הבישול יהיה בחול. ולכאורה לומד דאיסור מבשל ואופה הוא בפעולה, וא"כ כיון שפעולת האדם מתבצעת בשבת חייב, אע"פ שתוצאת הבישול- גמר האפיה יהיה רק במוצ"ש. ומשמע דהוי מחלוקת אחרונים אי מלאכת בישול שאסרה תורה הוי האיסור בתוצאה או בפעולה.

ובספר שביתת שבת במלאכת זורע סק"ט שואל על הרש"ש מכמה אנפי- דהא כל חייבי חטאות אין חייבים עד שתהא תחילתן וסופן שגה, וממילא מובן דהוא הדין דבעינן שתהא תחילתן וסופן בחיוב. ואיך יתכן לחייב במלאכת האופה אם לא נגמר האפיה אלא בחול! ולאחר דמוכיח שמחלוקת הרש"ש והמנ"ח היא ג"כ מחלוקת אחרונים נוספים, ודהפמ"ג מסתפק בזה, מסביר את שיטת הרש"ש ע"פ הנמו"י המפורסם (ב"ק כ"ב ע"א), השואל לגבי מדליק נר בער"ש ודולק בשבת, למ"ד אישו משום חיציו, לכאורה נחשב כאילו הולך ומדליק בידים בשבת! מחדש הנמו"י דלא נחשב כאילו מדליק עכשיו בידים אלא "כמאן דאדליק מעיקרא, וכמאן דאגמריה בידים מההיא עידנא" דלענף החיוב נחשב כל מה שנעשה אח"כ מאילו כאילו נגמר ברגע הראשון עם סילוק ידיו, ולכן לרש"ש ומהר"ם בי"ח האופה בשבת לפני

חשיכה ונגמר בחול חייב, דכיון שנגמר בישולו בחול אגלאי מלתא למפרע דהוי כמאן דאגמריה בידים בזמן הפעולה שהיתה בשבת.

דרך נוספת להסברת הרש"ש ע"פ חידוש שכתבו גדולי האחרונים (חת"ס שם) דבמצות שבת עיקר הקפידא הוא שינוח וישבות ביום השביעי. ולכן אין שליח לענין איסורי שבת, דאף דקיי"ל דשלוחו של אדם כמותו, מימ לענין שבת אין זה בכלל מחלל שבת דגופו שלו הרי נח. ולפי"ז שואל השביתת שבת לכאורה יש לשאול בכל אותן מלאכות שדרכן להגמר מאליהן כזריעה, אפיה, בישול, טחינה, חובל (לענין העמדת עלוקה) שחיבין על מה שנגמרין אח"כ מאליהן. ואמאי יתחייב? הא אם סילק ידיו עדין לא נעשה מעשה מלאכה, ונמצא דגופו נופש ושובת ולמה יגרע משליחות? וע"כ צ"ל דבאמת אין חיובו על מה שנגמר אח"כ ממילא (על התוצאה) אלא סוף מעשה בטר תחילתו גריר, ואגלאי מלתא דכל הנעשה אח"כ בפועל כבר היה בכח פעולתו ברגע הראשון. ובהכי חייבו רחמנא שלא לעשות שום פעולה שבכוחה לגרום למלאכת מחשבת. וגמר המלאכה דממילא שלאח"כ אינו אלא תנאי לחיובו על הפעולה. ולפי"ז אף שנגמר בישולו ממילא במוצ"ש שלא בזמן חיובו, שפיר יש לחייבו על פעולתו שהיתה כולה בזמן החיוב. וע"פ תירוצים אלו יבואר כיצד לומד הרש"ש פשט בגמרא המתירה לרדות פת בשבת, אע"פ שהפעולה נעשתה כבר ולכאורה כבר נתחייב, מי"מ אם רודה לא הוי כמאן דאגמריה בידים מההיא עידנא (תירוץ א'), ולא הוי כטמון בכח בפעולה הראשונה (תירוץ ב').

השביתת שבת עצמו נוקט כמני"ח ולא כרש"ש. וביסודי ישורון (ח"א עמ' 134) נוטה לרש"ש וראיתו מהירושלמי, שבת פ"א ה"ז דמשמע שהמתחיל במלאכה בשבת חייב אע"פ שתגמר למוצ"ש, שהרי שדין הגמר אחר ההתחלה. (ועיי"ש בדף י"ב בירושלמי ע"א, וז"ל "רבי שמואל בשם רבי אבהו, בית הלל ילפון מלאכת היתר ממלאכת איסור. אילו עשה כן בשבת שמא אינו אסור? ודכוותה עשה כן מבעו"י מותר", עכ"ל. דלמד הרב בעל יסודי ישורון דהפשט דכמו שאסור לפעול בשבת מלאכה, אע"פ שתוצאתה תהיה בחול, כן מותר לפעול בחול מלאכה אע"פ שתוצאתה תהיה בשבת. ועי' מראה פנים לירושלמי דשיטת בית הלל נלמדת מפסוק ולא מסברה זו שהובאה רק לשופרא, או לאפוקי מבית שמאי שדחה ראיות ב"ה מהפסוק. ומ"מ משמע הפשט כיסודי ישורון).

וכן נוטה הנחלת יואב כרש"ש, וראיתו מתוס' בביצה דף כ"ב ע"א המחייב מי שנסתפק שמן מהנר משום מכבה. ואע"פ שיש בנר די שמן שידלק עד אחר השבת, מי"מ הואיל וממהרו לכבות חייב. ומשמע דהחיוב בפעולה ולא דוקא בתוצאה שיכבה בשבת. (ואולם בתוס' אפשר ללמוד פשט אחר דמרגע ההסתפקות האור חלש יותר, וזהו איסור הכיבוי. ופירושו שאין כאן מצב שבו הפעולה לא עשתה דבר ורק בתוצאה נגרם כיבוי, אלא דבפעולה עצמה כבר כבה מעט הנר, ובכה"ג לכו"ע חייב דזהו פעולה ותוצאה יחד. וצ"ע הנחלת יואב).

ובאגלי טל (זורע אות ח') ובאבני נזר (או"ח מ"ח) דוחה ראיות הנ"ל לרש"ש מהירושלמי, ולומד הפשט שם דאינו חייב, אלא דאיסורא איכא, ולכך פוסק כמני"ח. גם האפיקי ים (ח"ב סימן ד' ענף ג') מביא "ראיה מכרעת" למניח מהגמרא שמשמע שאם נזכר קודם גמר אפיה יפטר מחטאת, דלא הוה סופו בשגגה. וזה נראה בעליל דעצם איסור האפיה לא נגמר עד גמר האפיה ממש, ולא- דכשנגמרה האפיה חייב למפרע על ההדבקה בתנור.

גם ערוך השולחן (רנ"ב) פוסק כמני"ח "דודאי שדינן הגמר אחר ההתחלה (וכדברי השביתת שבת ברש"ש), וכשהתחלה היתה בשבת שדינן הגמר אחר ההתחלה כאילו עשה גם הגמר בידיו. וכשהתחלה היתה

בער"ש שדין ג"כ הגמר אחר ההתחלה, כלומר כאילו היה הגמר ג"כ בער"ש. דהתורה אמרה שהתחלת העשיה בידיו הוי כאילו גמר אז כל המלאכה. ויותר מזה חזינן במלאכת שבת שאפילו אם הגמר יהיה אחרי כמה ימים חייב סקילה וחסאת כזורע בשבת והקליטה תהיה אחר ג' ימים, חייב, דחשיב כאילו גמר את המלאכה בשבת. ולהפך הזורע ביום החמישי, אע"פ שהקליטה תהיה בשבת אינו כלום. ומ"מ אין ללמוד מזה על מי שנתן עיסה ותבשיל לתוך התנור, שבת עם חשיכה, שהאפיה והבישול יהיו בלילה בחול, דאין זה דמיון לזריעה, ששם הלא נעשית כל מלאכת הזריעה כדרך בני"א הזורעים, משא"כ אפיה ובישול לא מקרי אא"כ נאפה ונתבשל, וא"כ לא עשה כלום בשבת", ומ"מ בסוף דבריו כותב וז"ל: "ומ"מ אין הדבר ברור אצלי דאולי באפיה ובישול שבת עם חשיכה חייב, וצ"ע לדינא", עכ"ל.

וע"ע באגרות משה (או"ח ח"א סי' קכ"ז) שפוסק כרש"ש, ועין בח"ד סימן ס', שאע"פ שמותר להניח קדירה ע"ג האש אפילו רגע אחד קודם שבת, כדי שיתבשל בשבת, דהוא משום דכל המלאכת בישול שאדם עושה הוא העמדת הקדירה ע"ג האש. דעצם הבישול אינו עושה האדם, ולכן בהעמדתו על האש הוא כגמר האדם מעשיו במלאכה זו (וכה"ג אי מניח שבת עם חשיכה חייב מאותה סברה, דעצם הבישול אח"כ אינו עושה האדם, וכרש"ש). ואולם בהעמדת שעון שבת כדי שיתחיל לבשל בשעה מסוימת בשבת, התבשיל שמונח שם מערב שבת, זה לא נקרא כהתחלת המלאכה להתיר אח"כ את התוצאה. ומ"מ עיי"ש שכל דבריו מצד זלזול בכבוד שבת, ודכה"ג לו היה בזמן הגמרא ודאי היו גוזרים, ולא מצד איסור של אפיה ובישול. (ובאחרונים רבים המדברים על כגון זה). ומ"מ משמע דתלוי זה בחקירתנו, דאי תוצאת הבישול היא האסורה (מני"ח) א"כ פשוט שאסור, דאע"פ שמפעיל שעון שבת כדי שיבשל בשבת- התוצאה היא שיש בישול בשבת כתוצאה ממעשיו. ואולם אי פעולת האדם להניח הקדירה היא האסורה (רש"ש) א"כ בכה"ג יש להתיר, דהרי אע"פ שהתוצאה שיתבשל, האדם לא עשה פעולת בישול. (ויש לאסור בגלל זילותא דשבת וכו').

נפ"מ נוספת לכאורה בענין בישול במקרוגל בשבת (איני דן באיסורי החשמל בענין זה) דאין זה בישול באש או בחום אלא ע"י גלי חום, שאינם נקלטים ומורגשים בחושי האדם ובכ"ז מחממים את הנוזלים בתוך המאכל. (ודנו האחרונים בענין זה באריכות, ע"י למשל תחומין כרך ח', וכן מנחת שלמה סימן י"א, ועוד רבים). וא"כ אין כאן פעולה של "בישול" מצד האדם, שהוא אינו מניח ע"ג האש וכו', ובכ"ז יש תוצאה של בישול. א"כ לכאורה י"ל דלמניח דאסרה תורה תוצאה של בישול א"כ סו"ס היות ונעשה האוכל ראוי לאכילת אדם הוי בשול. ואילו לרש"ש, פעולת בישול מדאוריתא אין כאן דאינו מניח ע"ג אש או חום ואולי בכה"ג מותר. (וצ"ע דאפשר דסו"ס היות ופעולת האדם גורמת לבישול- יתחייב אע"פ שאין זו הפעולה הרגילה של האדם לבשל. וצ"ע בכ"ז דלא מוזכר בפוסקים).

מלאכת הזורע:

המנחת חינוך במוסך השבת במלאכת זריעה אות ב' מחדש דפעולת זריעה אסרה תורה אף בלא השריש ונקלט כלל, או שתיכף הגביה מן הקרקע. ולא דמי לאפיה שלמדנו בגמרא שהתירו לו לרדותה קודם שתאפה, דהתם התוצאה של האפיה היא האסורה, אבל בזריעה הפעולה היא האסורה. ולכן מחדש דאפילו זרע אדעתא להגביה תיכף מן הקרקע ולא יצמח כלל, מ"מ מעשה זריעה במקום צמיחה אסרה התורה. ראיותיו מובאות במצוה רח"ץ אות י"ד, דאם נאמר דמלאכת זריעה שאסרה תורה היא תוצאת הזריעה דהינו ההשרשה, הקליטה, איכ אם זרע בשבת ונשרש בחול לא יהיה חייב ואמאי כתוב במשנה

בפשטות "הזורע בשבת חייב"! והרי הקליטה בנטיעות בארבעה עשר יום (להלכה) וגי' ימים בזרעים! וע"כ מחדש המניח דאיסור בישול ואפיה הוא איסור בתוצאה, דקודם שנאפה לא נקרא בשם אפיה כלל אף שנתן לתוך התנור. אבל איסור זריעה חל תיכף כשמנפץ הזרע ע"ג קרקע. ולכן אף אם ליקט אח"כ הזרעים- חייב, שהרי נגמרה מלאכתו בזריעה לחוד ואת זה אסרה התורה. ומאריך בראיות לכך. הרש"ש בדף ע"ג ע"א במשנה לומד דכמו גבי בישול ואפיה, פעולת הבישול והאפיה אסרה תורה (לשיטתו) כן גבי זריעה- פעולת הזריעה היא האסורה, וכמנחת חינוך לענין זה. ואולם לומד הרש"ש דאם ליקט הזרע קודם שנשרש נראה דפטור למפרע על מה שזרע, שהרי לא נתקימה מחשבתו, וכמו ברודה בשבת דאם מוציא מהתנור קודם שנאפה פטור דלא נתקימה מחשבתו. ונראה דמחלוקתם נובעת ממחלוקתם לענין אפיה ובישול. דהרש"ש לומד בשניהם דהאיסור הוא בפעולת האדם, ולכן משווה שניהם בפשטות, דכמו באופה ומבשל אם לא נתקימה מחשבתו פטור כך בזריעה. ואע"פ שלמדנו בגמרא שהרודה פת בשבת פטור, אע"פ שנעשתה כבר פעולת בישול, י"ל דסוף המעשה בתר תחילתו נגרר, וכשלא נעשה סוף המעשה ממילא פטור על תחילתו (תירוץ ראשון בשביתת שבת), או דאגלאי מלתא דהבפועל לא היה בכח הפעולה הראשונית (תירוץ שני), או שאכן על הפעולה לבד מתחייב האדם ללא קשר לתוצאה, אבל בתנאי שאכן יתבשל בסוף. ואם לא מתקיים התנאי- שוב פטור (אגרות משה). וא"כ הרש"ש אמנם מחייב על הפעולה אבל בהתיחס לתוצאה. ואולם המניח לומד דתוצאת הבישול והאפיה היא זו שאסרה התורה, וזורע הוא יוצא דופן דאי אפשר לחייבו על תוצאתו שתהיה תמיד בחול, ועל כרחך על פעולת הזריעה חייבה תורה. וא"כ על פעולתו גרידא אסרה תורה אפילו לא תהיה כלל תוצאה כגון שילקט הזרעים, שהרי אין לו גמרא שמכריחה אותו ליחס התוצאה אל הפעולה כרש"ש, דהגמרא הרי בענין אפיה, ולענין זה המניח שיטתו שחייב על תוצאת הבישול.

וביסודי ישורון (ח"א עמ' 16) מקשה על דברי המניח, דפשט הראשונים במלאכת זרע דחייב כשמתכוון לזרוע (רמב"ם הל' שבת פ"ז ה"ג). ולכן היכא שכוונתו בפירוש שלא להצמיח אלא ללקוט מיד הזרע, ולקט הזרע באמת, מהיכא תיתי לחייבו? ועוד דנפסק להלכה בשו"ע סי' של"ו סעיף ד', דיזהר אדם מלהשליך זרעים לתרנגולים במקום ירידת גשמים שסופן להצמיח, אא"כ משליך שיעור אכילתן ליום או ליומים. ומשמע דכשיודע בשעה שמשליכן שלא יצמחו- אין כאן איסור כלל וכלל, דמלאכת מחשבת אסרה תורה. ואולם האפיקי ים (ח"ב סימן ד') מכריח כמניח דע"כ אין דמיון בין מלאכת זרע לאופה, דבאופה אסורה התוצאה ולא הפעולה, ואי אפשר לומר כך בזרע, ולכן ודאי שעל עצם פעולת הזריעה חייב ללא כל קשר להשרשה אח"כ.

מלאכת בונה וסותר :

העושה בנין מחובר לקרקע או המוסיף על בנין המחובר לקרקע אפילו כל שהוא, וכן העושה איזה תיקון בבנין, כגון הקובע מסמר, חייב משום בונה. ולהיפך בסותר. ויש לחקור האם פעולת בנין וסותרה אסרה תורה, או שמא כשהתוצאה שיש בנין- אז חל החיוב על מעשהו.

ובירושלמי שבת (פ"ז סוף הל' ב', ופ"ב ה"א), דנה הגמרא מה בנין היה במשכן, ושואלת- ולא לשעה היה? לאמנם הפני משה לומד דהפשט דאי לשעה אי אפשר ללמוד למלאכת בונה לדורות. אבל קרבן העדה לומד בפשטות דאי לשעה א"כ אינו חייב עליה כלל. א"ר יוסי כיון שהיו חונים ונוסעים ע"פ הדיבור, כמי שהוא לעולם. א"ר יוסי ב"ר בון מכיון שהבטיחן הקב"ה שהוא מכניסן לארץ- כמי שהוא לשעה. ומשמע דהוי

מחלוקת תנאים אם בנין המשכן נחשב כבנין לשעה או לאו, ומחלוקת זו לכאורה גם לדורנו האם בונה לשעה הוא בנין או לא. והנה אי פעולת בנין אסרה תורה, גם בבנין לשעה חייב בה, אבל אי התוצאה אסרה תורה, יתכן דבנין לשעה לא הוא "תוצאת" בנין ואינו חייב עליה. נמצאו התנאים חולקים בחקירתנו.

ומצאתי בפני יהושע (ביצה דף י"ב ע"א, ד"ה אבל בסופו), שמקשה מדוע פוסק הרמב"ם שבונה ביו"ט חייב, ולא אמרינן מתוך שהותר לצורך (מגבן גבינה) הותר שלא לצורך: ומתוך דהא דאמרינן דמגבן חייב משום בונה, היינו דוקא במגבן לאוצר לייבש, להצניע לזמן מרובה, דכה"ג מכוון לעשותו כבנין- למען יעמדו ימים רבים. מה שאין כן עשיית גבינות שהותר ביו"ט הוא ע"מ לאוכלו מיד, וא"כ ככה"ג לא שייך בנין כלל. "ולדעתי ברור לחלק בכך, אלא שלא מצאתי שום פוסק או איזה מפרש שמחלק כך" (לשונו של הפנ"י). ומשמע שסובר שמלאכת בונה חייב בה בגלל התוצאה ולא הפעולה, ולכן הבונה לשעה אינו אסור, אלא דוקא הבונה לזמן רב.

ואולם יש להסתפק בחידושו, דהרמב"ם בהלכות יו"ט (פ"ג הי"ב), פוסק שאין עושים גבינה ביו"ט, וא"כ השאלה מדוע לא אמרינן מתוך שהותר לצורך הותר נמי שלא לצורך כלל לא מתחילה, דלרמב"ם לא הותר לצורך. וא"כ הבסיס לחילוקו נפל.

ובתפארת ישראל (בונה אות ג'), פוסק ג"כ כפנ"י דאם עושים רק בנין עראי שלא יעמוד בקביעות, אין חייבים על מלאכת בונה. וכן בסותר אין מתחייבים רק על סתירת בנין קבוע. (משנ"ב שט"ו סק"א). ומשמע שלומדים דהתוצאה היא האסורה מדאורייתא ולא עצם פעולת הבנין והסתירה.

סיכום :

א. חקרנו במלאכות השבת האם האדם מתחייב על מעשהו, על הפעולה לבד, או שחיובו נובע בגלל התוצאה שגרמו מעשיו.

ב. שני סוגי מלאכות היו לנו: כאלו שאין להפריד בזמן בין הפעולה לתוצאה, ששניהם באים בעצם ביחד (בורר, גוזז, בונה וסותר), וכאלו שיש הפרדת זמן בין הפעולה לתוצאה (אפיה ובשול, זריעה).

ג. במלאכת בורר ראינו דהוי לכאורה מחלוקת ראשונים ואחרונים האם פעולת ההפרדה, הברירה, היא האסורה. או התוצאה שהמינים ממוינים. ונפ"מ לברירת שני מיני אוכלים שאינו רוצה אף אחד מהם עתה (וכגון בורר סכו"ם ואינו צריך להם עתה וכו') שאז התוצאה קימת אבל הפעולה לכאורה אינה פעולת ברירה.

וכן נפ"מ לנמלך לאוכלו לאחר זמן שאז הפעולה מותרת אבל התוצאה היא של ברירה. כמור"כ הסברנו עפ"י את דעת הטור האוסר לברור כשנפיש טרחא, ואת הסתפקות האחרונים מדוע לא הוי בורר מלאכה שא"צ לגופה.

ד. במלאכת גוזז ראינו שהסתפקות הבאה"ל כשגוזז שיערה לבנה ונשארו נוספות תלויה בחקירתנו האם האיסור במעשה הגזיזה, או במעשה שמביא לידי תוצאת גזיזה (יפוי השערות).

ה. במלאכת אופה ומבשל למדנו דהוי מחלוקת הרש"ש והמנ"י וכן מחלוקת פוסקים להלכה, האם פעולת האדם להניח ע"ג האש היא המחייבת או תוצאת הבישול גורמת לחייב את מעשהו. את דעת הרש"ש המחייב את הפעולה הסברנו בג' אנפי: א. דחייב על הפעולה כי התוצאה נגררת אחריה (ולא להפך).

- ב. דחייב על הפעולה, דהתוצאה טמונה בה בכח (שני תירוצי השביתת שבת).
- ג. דחייב על הפעולה בלבד, דהנחת הקדירה ע"ג האש זהו גמר מעשי האדם במלאכה זו, דעצם הבישול אח"כ אין עושה האדם אלא נעשה ממילא ע"י האש. אבל כמובן בתנאי שאכן יתבשל אח"כ (אגרות משה).
- נפ"מ לאופה בשבת עם חשיכה וגמר בישולו במוצ"ש, דאז הפעולה בשבת והתוצאה בחול. וכן להיפך, כשמבשל בחול וגמר הבישול בשבת, דהפעולה בחול והתוצאה בשבת. (וכה"ג ודאי מותר דחשיב כמאן דאגמריה בידים מההיא עידנא- נמו"י לענין נר בחול ודולק בשבת).
- וכן נפ"מ להפעלת תנור ע"י שעון שבת שאז תוצאת הבישול בשבת אך הפעולה בחול. וכן לכאורה נפ"מ להפעלת מקרר בשבת שתוצאת בישול ישנה, ויש לדון אם יש פעולה. (או דנפק"מ לענין האם נחשב כמבושל לענין שאין בישול אחר בישול וכו').
- ו. במלאכת זורע לכו"ע אסורה הפעולה ולא התוצאה, אך מחלוקת המנ"ח והרש"ש האם אסורה הפעולה בלבד ללא קשר בכלל לתוצאה (זרע על דעת ללקט, למנ"ח חייב בכה"ג), או דהפעולה אסורה (כרש"ש) בגלל שהתוצאה נגררת אחריה, או שטמונה בה בכח, או דמותנית בתוצאה. (ולכן אם דעתו ללקט, ולקט אח"כ, שאז אין תוצאת זריעה- אינו חייב).
- ז. במלאכת בונה וסותר למדנו דהוי לכאורה מחלוקת תנאים בירושלמי. נפ"מ לבונה לשעה, שאז הפעולה קמת אך אין זו תוצאה שחייבה עליה התורה בבונה. לכאורה הפוסקים לומדים ומצריכים בנין לזמן, כלומר דהחויב על התוצאה.